

зло. Якщо благодійність держави – в забезпеченні цілісності і безпеки суспільства, а також в управлінні загальносуспільними справами, то зло, яке уособлює держава виражається у владному і примусовому характері державно-політичних інститутів і установ. Сучасні ідеологи ціннісного абсолютизму Української держави привчають людей сприймати державно-політичні інститути і установи лише з боку їх переваг блага і змовчувати їх недоліки зло. Однак питання про державу має продумуватися освідченими людьми не до середини, а до кінця. Чому мовчать з цього приводу українські філософи? Адже кому як не їм відомо про споконвічний трагічний конфлікт між особистістю і державою, кому як не їм захищати духовну свободу громадян від домагань держави і опрацьовувати аргументи, спираючись на які держави можливо вказати межу у її прагненні до всевладності? Всупереч ідеологам ціннісного абсолютизму Української держави і водночас наслідуючи європейську традицію державотворення, ми стверджуємо, що легітимація й обмеження держави мають стати невід'ємними складовими сучасного національного вчення про державу.

Список літератури: 1. Гегель Г.В.Ф. Роботи разных лет. - В 2-х т. - Т. 2: Философская пропедевтика. - М., 1971. 2. Гегель Г.В.Ф. Философия права. - М., 1990. 3. Краткая философская энциклопедия. - М., 1994. 4. Международная защита прав и свобод человека: Сб. документов. - М., 1990. 5. Современные зарубежные конституции. - М., 1996. 6. О. Хеффе. Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической философии права и государства. - М., 1994.

О.Г. Купшніренко, канд. юрид. наук,
Т.М. Слінько, канд. юрид. наук

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ І СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Права людини виступають нормативною формою взаємодії людей, координації їх вчинків і діяльності, запобіганню протиріч, протиборств, конфліктів. За своєю суттю вони нормативно формулюють умови і засоби життєдіяльності людей, об'єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування особи, суспільства і держави. А такі права, як право на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу думки і слова, світогляду і віросповідання, на участь у політичних процесах та інші, є необхідними у житті особи в

цивілізованому суспільстві, а тому мають бути визнані державою беззаперечно.

До змісту розглядуваних прав та до їх розподілу в суспільстві потрібно підходити конкретно-історично. Сучасний "каталог" прав людини, зафіксований у міжнародно-правових документах, є результатом досить тривалого історичного становлення еталонів і стандартів, які стали нормою життя в сучасному суспільстві.

Сама ідея прав особистості зародилася ще в V-IV ст. до н.е. (Рим, Афіни). Ця обставина, а також виникнення принципу громадянства стали значною віхою на шляху наближення до свободи і прогресу. Вирішальним же етапом у розвитку прав людини були буржуазно-демократичні революції XVII- XVIII ст., які закріпили принцип формальної їх рівності, що став основою універсальності прав.

Історія свідчить, що кожному поколінню потрібно знову і знову захищати ці права, що людству ще не знайома ситуація, при якій не потрібно докладати зусиль для підтримки та захисту своїх прав і свобод.

У сучасному світі проблема захисту даних прав вийшла за межі кожної окремої держави. А це викликало гостру потребу в створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які б визначили ту планку, нижче якої держава в реалізації прав і свобод громадян не може опускатися. Це є яскравим свідченням того, що права людини перестали бути об'єктом внутрішньої компетенції держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. "Чим ціліснішим стає світ, тим значішим є вплив міжнародних чинників на права і свободи" (2, с. 10, 11).

Прийняття 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини, а в 1966 р. інших міжнародно-правових документів (3, с. 9-19; 4, с. 1-16; 5, с. 19-21) внесло важливі зміни у правосуб'єктність особи, яка стала суб'єктом також і міжнародного права.

Україна ратифікувала названі документи, що зобов'язує її привести своє національне законодавство у відповідність до вимог Загальної декларації прав людини та інших міжнародно-правових актів. Уже сьогодні в нашій державі склалася правова ситуація, при якій міжнародно-правові акти отримали пріоритет над нормами національного законодавства. Це має важливі наслідки: громадяни мають право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до певних ор-

ганів міжнародних судових установ чи відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (1).

Загальна декларація прав людини, а також інші найважливіші міжнародно-правові акти визначили той універсальний набір основних прав і свобод, який у єдності з конституційними правами покликаний забезпечити нормальну життєдіяльність громадян.

Стаття Конституції України проголошує Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Зміст правової держави розкривається через ст. 3 Конституції: “Людина, її життя, здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави”.

Констатуючи надзвичайну важливість цих конституційних приписів, все ж таки треба визнати, що Україна сьогодні не є правовою державою і, мабуть, не скоро нею стане. Життя свідчить також і про те, що людина, як і її права та свободи також не стали найвищою соціальною цінністю. У зв’язку з тією складною ситуацією, в якій зараз перебуває Україна, побудова правової держави і створення умов, при яких права людини дійсно б поважалися, є дуже важливим завданням, яке швидко вирішити неможливо, а найголовніше те, що для цього потрібні зусилля всього суспільства.

Конституційні норми, які стосуються побудови правової держави і які визначили людину найвищою соціальною цінністю, отримали своє закріплення в I розділі Конституції України, назва якого (“Загальні положення”) на нашу думку, є невдалою. За змістом норм, що містяться у цьому розділі, є всі підстави вважати його закріплюючим засади конституційного ладу. Цей важливий інститут перебуває на етапі становлення, яке має свої протиріччя. А тому важливо виявити причини тих труднощів, які, незважаючи на конституційне закріплення прав людини, не тільки не зменшилися, але, на наш погляд, за останні роки навіть поглибилися. Майже всі вони загальновідомі, але висловлювалися в основному державними, політичними чи громадськими діячами і некомплексно. Наукових досліджень з цієї проблеми майже немає. Рамки даної статті не дають можливості їх детально проаналізувати, а тому є сенс зупинитися лише на так званих “больових точках”.

1. Головна трудність полягає в історичних традиціях Украї-

ни, які були несумісні з демократією та свободою. Так, в Україні існувала Запорізька Січ, але вона не мала демократичних традицій і правових документів, подібних Декларації незалежності (США), Декларації прав людини і громадянина (Франція), Великій хартії вольностей (Англія). Сучасна Україна знаходиться на руїнах колишнього не зовсім демократичного режиму. Представники влади, як і раніше, продовжують недооцінювати людину, її права та свободи. Сьогодні посадовці, які порушують права і свободи громадян, майже не несуть ніякої відповідальності за свої дії, що загальновідомо.

2. Низький рівень загальної, політичної і правової культури як громадян, так і посадових осіб. Для правосвідомості останніх, які повинні забезпечувати виконання прав людини, ці права є "чужою" категорією. Самі громадяни також не звикли відстоювати свої права, використовуючи при цьому правові форми судового захисту та оскарження в адміністративному порядку. Існуюча апатія, невіра, байдужість створюють умови для повної незахищеності людини та її прав. Потрібно, використовуючи засоби масової інформації, розвивати правовий всебуч, пропагувати Конституцію і законодавство України.

3. Послаблення державності. Воно проявляється в тому, що все більше громадян України підходять до розуміння держави як ворожої сили, яка протистоїть інтересам всього суспільства й особи, зокрема. Слід реформувати всю державу, її структури. А держава свою силу повинна отримати в праві. Необхідно зміцнювати всі гілки влади — виконавчу, судову, а особливо законодавчу, яка покликана за допомогою права створювати стабільні засади дійсно правової держави. Адже саме представницькі органи дозволяють здійснювати народний суверенітет. Протиборство і конфлікти законодавчої і виконавчої гілок влади дезорганізують суспільство, підривають ідеї права, що не створює умов для забезпечення прав і свобод людини.

4. Важливе значення для формування правової держави, а отже, і реалізації особою своїх прав і свобод є визнання вищої юридичної сили Конституції та її безпосередньої дії. На жаль, ці норми ще не стали реальним принципом нашого правового життя. В Україні останнім часом прийнято чимало правових актів, які суперечать її Основному Закону. Права і свободи громадян порушуються, але багато судів відмовляються приймати справи до розгляду, якщо йдеться про право, зафіксоване в Конституції і яке не конкретизоване в поточному галузевому законодавстві. Ми вважаємо, що

визнання вищої юридичної сили Конституції та її прямої безпосередньої дії є важливою умовою побудови правової держави, пріоритету і цінності основних прав людини і громадянина.

5. На реалізацію громадянами свої прав і свобод, формування правової держави сильний вплив має досить складна економічна ситуація. Інфляція, незавершена приватизація, корупція державного апарату та інші причини призвели до серйозних "перекосів" у реформуванні суспільства, до масового порушення прав людини. Чисельні фонди й акціонерні товариства ошукують людей, має місце криза фермерського руху. Серйозні проблеми й у підприємств, які не витримують непомірних податків. Спостерігається масовий відхід громадян від політики, зневіра в соціальну справедливість, в реальні перспективи розвитку суспільства.

6. Актуальними продовжують залишатися і питання про вдосконалення механізмів та процедур, які повинні захищати і забезпечувати права та свободи громадян. Настав час як вдосконалити конституційні, судові, адміністративні, інші процедури, так і створювати систему гарантій, яка б, включила в себе різноманітні засоби і форми здійснення цього завдання. Багато з гарантій передбачено чинною Конституцією України, але, на жаль, деякі із них майже не спрацьовують.

Звичайно, це тільки деякі причини. Вичерпний же перелік їх дати неможливо. Важливими ж з нашої точки зору, є результати чисельних соціологічних опитувань, які останнім часом провадилися в різних місцевостях України і стосувалися становища з правами людини в державі. Вони невтішні. Громадяни досить критично оцінюють свій правовий стан. Особливо часто порушуються права переселенців і біженців, військовослужбовців, представників національних меншин, дітей, жінок. Конституція проголошує права і свободи людини, але для їх реалізації потрібна ще значна кількість законодавчих актів, а також певні ресурси та конкретні особи, які б відповідали за цю важливу ділянку роботи. Ми вважаємо за нагальну потребу на рівні республіки прийняти комплексну програму забезпечення і захисту прав людини на визначений строк, наприклад, на 5 років. Це був би перший програмний документ республіканського рівня за всю новітню історію України і другий після Конституції, де говорилося б про захист прав та свобод громадян. Така програма могла бути затверджена Президентом України або парламентом нашої держави.

Слід підкреслити, що права і свободи людини та громадя-

нина виникають з розвитком у державі демократії, породжені нею, можуть реально існувати і розвиватися тільки в демократичному суспільстві. Відхід же від демократії завжди розпочинається саме з обмежень прав людини.

- Список літератури:** 1. Конституція України. - К.: НОРМА, 1996.
2. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. - М.: НОРМА, 1991.
3. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права. Права людини і професійні стандарти. - К.: Укр.-америк. бюро захисту прав людини, 1996. 4. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права. - К.: Укр. правнича фундація, 1995.
5. Факультативний Протокол до міжнародного Пакту про громадянські та політичні права//Права людини і професійні стандарти. - К.: Укр.-америк. бюро захисту прав людини, 1996.

О.Р. Дашковська, канд. юрид. наук

ПРИНЦИП ПОДІЛУ ВЛАДИ ЯК ГАРАНТІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Принцип поділу влади є найважливішою гарантією демократизму державного ладу, забезпечення прав та законних інтересів людини і громадянина. Цей принцип дозволяє ефективно виявляти і відображати інтереси як більшості, так і меншості різноманітних груп населення — національних, регіональних, фахових, створювати сприятливі умови для прийняття компромісних державних рішень.

Науковий аналіз і вирішення проблем правильної організації поділу влади здатні розв'язати низку важливих практичних завдань. До них належать організація найбільш раціонального розподілу праці в державному апараті, недопущення узурпації влади одним чи групою державних органів, їх взаємне стримування від спроб надмірної концентрації влади, раціональне розв'язання конфліктів, що неминуче виникають у суспільстві. *l*

Історичні джерела вчення про поділ влади криються в запропонованому ще античними мислителями розподілі праці між різноманітними гілками державного апарату. Платон, Арістотель, Пелібій та інші поклали в основу класифікації державних органів відмінність між ними за їх функціональним призначенням (законодавство, виконавча функція, діяльність судів). У суспільному розподілі праці Платон вбачав важливий засіб забезпечення добро-